

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Попойлик Юлії Дмитрівни
“Структурно-семантичне та образно-сміслове
найменування *Святого* в сакральному й художньому дискурсі”
(Івано–Франківськ, 2016. – 358 с.), подану до захисту
на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Мовознавство останніх десятиріч усе частіше повертається до витоків духовності, різноаспектно досліджуючи сакральну сферу. Сучасне мовознавство визначає мову як духовне явище, яке віддзеркалює Вічні Божественні Логоси і трактує її як складну символічну систему, тісно пов'язану з енергією особистості та енергією космосу. Тріада людина – культура – свідомість визначає сучасну мовознавчу парадигму і найповніше ретранслює національно-культурну та духовну самобутність етносу. Власне тому проблема дослідження сакральної сфери привертає все більшу увагу лінгвістів, адже духовність народу, його культура безпосередньо виявляються і на мовному рівні. Тому вибір теми рецензованого дослідження, присвяченого структурно-семантичному та образно-смісловому найменуванню *Святого* в сакральному й художньому дискурсі вважаємо цілком обґрунтованим і вдалим.

Поставлене в дисертації завдання вивчення особливостей системи номінацій СВЯТОГО в українських текстах сакральної та авторської картин світу через виявлення ключових семантичних компонентів мегаконцепту СВЯТИЙ – художньо-образних номінації Бога, Ісуса Христа, Богородиці та простеження світоглядно-аксіологічних ознак найменувань зі значенням СВЯТИЙ у поетичних текстах деяких українських письменників XIX–XX століть відкриває беззаперечні перспективи для комплексного та системного опису структури найменувань ключових сакральних субстанцій християнства: Бога, Ісуса Христа, Богородиці.

Новизну праці Ю. Попойлик забезпечила належним чином підготовлена надзвичайно містка фактографічна основа – понад 4 000 номінацій згаданих найменувань, тексти релігійного змісту (Святе Письмо, акафістники, молитвослови, псалтир, служебники), а також художньо-поетичні твори українських письменників XIX–XX століть, тлумачні, етимологічні, релігієзнавчі та інші словники.

У вступі роботи стисло і водночас чітко й системно обґрунтовано вибір теми, її актуальність, з'ясовано ступінь опрацювання проблеми в науковій літературі, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт і предмет роботи, окреслено методи дослідження, наукову новизну, теоретичну та практичну цінність одержаних результатів, подано відомості про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження концепту у XX–XXI століттях» дисертантка зупиняється на теорії концепту загалом, у лінгвокультурології зокрема, його місці в системі культурних констант, мовно-культурних фреймів, мовних стереотипів, архетипів. Розглядає методологічні основи дослідження концепту, пропонуючи таку послідовність його дослідження: 1) трактування тлумачень концепту; 2) визначення ядерних та периферійних компонентів мегаконцепту СВЯТИЙ, 3) опис його словникових дефініцій; 4) кількісна класифікація лексико-семантичних груп номінацій, що відображають мегаконцепт СВЯТИЙ у сакральному та художньому дискурсах; 5) виокремлення синонімічних, метафоричних репрезентантів номінацій Бог, Ісус Христос, Богородиця, 6) аналіз їхньої структури; 7) визначення домінантних елементів у структурних репрезентантах досліджуваного мегаконцепту; 8) аналіз фразеологічних одиниць, які репрезентують мегаконцепт СВЯТИЙ у авторських текстах (с.29-30).

Авторка у дослідженні обґрунтовує поняття мегаконцепту, визначаючи мегаконцепт СВЯТИЙ як ментальну структуру, репрезентовану сакральними джерелами й відтворену вербальними засобами мови крізь призму

культурної ідентичності. У Висновках це визначення суттєво доповнено (ментальна структура свідомості, репрезентована сакральними джерелами, виражена в сакральному й художньому дискурсах (вид. наше), відтворена вербальними засобами крізь призму індивідуального й соціокультурного контекстів. Нам все ж видається, що сакральні мотиви, образи функціонують й в інших типах дискурсів. Саме мегаконцепт *Святий*, на думку авторки, розкриває функціональні особливості мови та наповнення культурного каркасу соціуму смисловими елементами, що свідчить про ментально-культурний статус українського психотипу, української моделі світу. З'ясовуючи ядро та периферію окресленого мегаконцепту Ю.Попойлик (с.36-39) більшою мірою зупиняється на його ядерній зоні, периферію ж окреслює надто загально, зазначаючи лише, що її "формують додаткові значення СВЯТОГО – особи, які наділені святістю від Бога, асоціації, що виникли в результаті розвитку культури та історії (с.37). Зауважимо також, що формують додаткові значення СВЯТОГО не тільки особи, які наділені святістю від Бога. Ця думка, до речі, підтверджується й самою авторкою при розгляді образної реалізації мегаконцепту СВЯТИЙ в українському художньо-поетичному дискурсі ХІХ–ХХ століть.

Не оминула увагою Ю.Попойлик й розгляд імені мегаконцепту в лексикографічних джерелах, залучаючи при цьому дані з російської, польської, білоруської мов, а хотілося, щоб це були й інші західнослов'янські та південнослов'янські мови, адже вони дають змогу простежити ієрархію значення слова, його передісторію, зміну етнокультурного складника.

У другому розділі «Структурно-семантичні та образно-смислові особливості найменувань Бога, Ісуса Христа й Богородиці в сакральному дискурсі»– проаналізовано особливості реалізації мегаконцепту СВЯТИЙ у сакральній літературі, розглянуто структуру номінацій сакральних образів, здійснено образно-смислову типологію номінативних одиниць на позначення Бога, Ісуса Христа й Богородиці. У першому підпункті

дисертантка виокремлює основні складники аналізованого утворення (Бог, Ісус Христос, Богородиця), слушно зазначаючи, що СВЯТИМИ в сакральній сфері є й інші поняття, які пов'язані з Богом: назви об'єктів (спороди, місця, предмети), назви абстрактних понять, назви осіб (с.52-53). У другому підпункті розглядаються лексико-семантичні групи однокомпонентних, двокомпонентних, трикомпонентних, полікомпонентних найменувань на позначення Бога, Ісуса Христа, Богородиці. За спостереженням дисертантки, широкий арсенал найменувань свідчить про те, що українська мовна модель світу розширює свої номінативні рамки, наповнюється додатковими структурно-семантичними відтінками, поглиблює семантичний потенціал СВЯТОГО (с.125). Ю. Попойлик доходить логічного висновку про те, що в українській мовній свідомості простежується ієрархія уявлень про *Бога*, зокрема від розуміння його як володаря світу до людинолюбної субстанції; для українців Син Божий передусім *володар, творець і спаситель світу*, що уможливило звернення до нього із проханнями, молитвами, подяками. Важливим є усвідомлення Ісуса як боголюдини, рятівника світу, учителя що зумовлює появу почуття впевненості та захищеності. Такі номінації формують об'ємність понятійного поля назви *Ісус Христос*, воно стає більш багатограним, з різмаїтим спектром значень. Для найменувань Богородиці характерна особлива різноманітність вербальних засобів вираження. Окрім усталених канонічних назв, широко використовуються нетрадиційні найменування з використанням численних епітетів, метафор та перифраз. Така різноманітність номінацій зумовлена релігійною свідомістю, духовністю авторів текстів, потребою у зверненні до Богородиці, безмежною любов'ю до неї (с.128). Зроблені узагальнення авторки впливають з кваліфікованого аналізу мовного матеріалу, які підтверджують вдало дібрані приклади.

Третій розділ присвячено образній реалізації мегаконцепту СВЯТИЙ в українському художньо-поетичному дискурсі ХІХ–ХХ століть, зокрема в творах Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки; Богдана-Ігоря

Антонича, Василя Стуса, Івана Драча. Художні концепти як базові одиниці концептуальної картини світу письменника втілюють індивідуально-авторське світобачення і тому відрізняються від концептів культури та мовних концептів за кількома параметрами: за змістом і способом експлікації, обсягом та історичною мінливістю. Формування конкретних концептів авторських творів залежить від культури та політичного стану суспільства, рівня знань, обізнаності автора, особистих орієнтирів, індивідуальної свідомості. Ці положення справедливі й для сакрального художньо-поетичного дискурсу, докладно дослідженого Ю.Попойлик.

Аналіз особливостей мегаконцепту СВЯТИЙ в художньо-поетичних текстах ХІХ–ХХ століть, як висновок дисертантка, показав, що він відтворює мовно-культурні уявлення суспільної спільноти; у ньому закладено національно-культурні цінності, процеси художньої комунікації, репрезентує трансформаційні ознаки основних складників концепту – від позитивно-оцінних сакральних до негативно-оцінних профанних із авторськими новотворами.

Кожний розділ дисертаційного дослідження завершують конкретні й належним чином обґрунтовані висновки. Загальні висновки корелюють із поставленими в роботі метою та завданнями, є виваженими, впливають з аналізу конкретного мовного матеріалу та мають незаперечне теоретичне і практичне значення.

Відзначаючи аргументованість наукових засад, докладний аналіз лінгвістичних джерел, а також здійснені обґрунтовані коментування цих фактів, усе ж висловимо ще деякі міркування про рецензоване дослідження.

1. У дисертації в одному випадку дисертантка оперує поняттям «концепт» (на с.18 «У дослідженні надаємо перевагу поняттю «концепт», який є компонентом мовної картини світу, відображає зумовлене культурою та відтворене мовою знання й уявлення людини про світ»), в іншому – мегаконцепт, так, на с. 6 зазначається: «Робота передбачає вихід за рамки традиційного формату, у межах якого розглядається концепт і апелює до

дещо ширшої категорії, яка в сучасному науковому дискурсі набула нового визначення – мегаконцепт». Чому так?

2. Деякі номінації Бога, особливо розглядувані авторкою як багатокomпонентні (складені) не є такими: *Ісус, всіма залишений; Ісус, насичений ранами, Єдинородний, що від Отця народився перше всіх віків* (с.81-82). Цей перелік можна продовжити й щодо назв Бога, Богородиці.

3. На с. 12 дисертантка стверджує, що концептологія як галузь науки досліджувалася впродовж кількох століть. Концептологія є новою науковою галуззю, виникненню якої передували такі чинники, як антропоцентризм, експансія міждисциплінарності в лінгвістиці, загальний “культурологічний поворот” в методології гуманітарних наук. Концептологія як окрема наука сформувалася протягом останніх десятиріч.

4. У роботі трапляються помилки мовного характеру: представлений (с.35, 172) замість поданий, перелічених (с.17) замість перерахованих, інтерес (с.11) замість зацікавлення, їх (с.8, 29) замість їхній, займає (с.70,85, 93) замість посідає, у відповідності (с.132) замість відповідно до, у порівнянні (с.85, 127) замість порівняно тощо.

5. Цитування Біблії є кодифікованим, у якому вказується скорочена назва книги, глави і вірша, сторінка ж Біблії не вказується, як це зроблено на с. 52 та ін.

Висловлені зауваження й рекомендації не применшують ваги рецензованого дослідження, характерними ознаками якого є ретельність і сумлінність добору фактичного матеріалу, що забезпечує обґрунтованість і висновків, які відбивають результати виконаного аналізу.

Результати дисертації висвітлено в 9 публікаціях, із них 6 – у фахових, 2 – в іноземних виданнях, які пройшли належну апробацію на представницьких наукових форумах, міжнародних та всеукраїнських конференціях і заслуговують на схвалення.

Автореферат повністю розкриває основні положення дисертації.

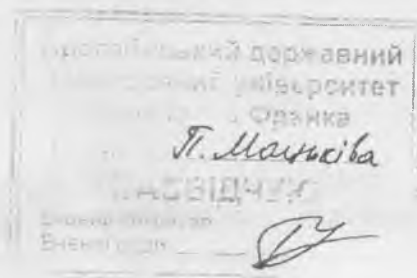
Рецензована робота є цілісною розвідкою з отриманими новими науково обґрунтованими результатами теоретичного та прикладного характеру. Отже, дисертаційна робота "Структурно-семантичне та образно-сміслові найменування *Святого* в сакральному й художньому дискурсі" є ґрунтовним, самостійним та завершеним дослідженням актуальної лінгвістичної проблеми, яке за рівнем свого виконання, одержаними теоретичними і практичними результатами відповідає вимогам „Порядку присудження наукових ступенів” від 24.07.2013, а його авторка – Попоїлик Юлія Дмитрівна – заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 - українська мова.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор кафедри
української мови Дрогобицького державного

педагогічного університету імені Івана Франка *П. Мацьків* Петро Мацьків

18.12. 2016 р.



19 03.02.11/490
12 16